Dersim’de Hatırlanan ve Güncel Mizah Anlatıları

Özlem Atik
atikozlem83@gmail.com

Yayımlanma Tarihi:
5 Ekim 2025

İndirilme Tarihi:
09.11.2026

Önerilen Atıf: Atik, Özlem (2025). Dersim’de Hatırlanan ve Güncel Mizah Anlatıları. Alevi Ansiklopedisi — ISIL: DE-4607. https://doi.org/10.68413/alevian siklopedisi.xg5xz (Erişim Tarihi: 09.11.2026)

Alevi Ansiklopedisi, **Kütüphaneler ve İlgili Kuruluşlar için Uluslararası Standart Tanımlayıcı** kapsamında **ISIL: DE-4607** koduyla kayıtlıdır.

ISSN 3055-9928

ISIL URI /isil/DE-4607

LOBID
lobid.org/organisations/DE-4607

Permalink id.zdb-services.de/resource/organisations/DE-4607

Adres: Alevi Ansiklopedisi
Körnebachstr. 49-51, 44143 Dortmund

info@aleviansiklopedisi.com

Özet
Bu madde, Türkiye’nin doğusunda ağırlıklı olarak Kürt Alevilerinin yaşadığı Dersim’deki hatırlanan ve güncel mizah anlatılarını incelemektedir. Etnografik saha araştırmalarına dayanan çalışma, Kırmancki dilindeki sözlü hikâyeler ile genç komedyenlerin günümüzdeki performanslarının, tarihsel travma, kültürel bellek ve gündelik hayatla nasıl ilişkilendiğini ortaya koymaktadır. Hüseyin Yılmaz (Use Qoji) ve Mehmet Karakuş (Reşo Mehmet) gibi isimler, bellekte yer eden nüktedanlık ve direncin örnekleri olurken; Akın Aslan ve Berkin Sariataş gibi güncel sahne sanatçıları, stand-up gösterileri ve dijital medya aracılığıyla mizahı yeniden yorumlamaktadır. Mizahı sabit “işlevlere” indirgemek yerine, bu anlatılar bellek, dayanışma ve yaratıcılığın yaşayan pratikleri olarak anlaşılmaktadır. Dersim’de gülme, acıyla yan yana var olmakta, yerel dili korumakta, sessizliği sorgulamakta ve tarihi farklı bir biçimde anlatmanın alternatif bir yolunu sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Alevism, Collective Memory, Dersim, Humor, Kirmanciki, Laughter, Oral Narratives, Trauma

Tanım

Dersim’de mizah, hem bellekteki sözlü anlatılarda hem de güncel performanslarda ortaya çıkmaktadır. Travma ve kayıpla birlikte varlığını sürdüren; aynı zamanda gündelik toplumsallık, dayanışma ve yaratıcılıkla iç içe geçmiş bir kültürel pratiktir. Kırmancki dili ve Alevi inanç sistemi kökenli olan Dersim’de mizah, yalnızca gülme aracı değil; aynı zamanda belleği korumanın, dostluk kurmanın ve direnişi ifade etmenin bir yoludur.

Tarihsel Arka Plan

Telif Hakkı © 2026 Alevi Ansiklopedisi ve yazar(lar)a aittir. Aksi belirtilmedikçe Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC-ND 4.0) kapsamında yayımlanmıştır. Her türlü kullanımda uygun atıf zorunludur. Ticari kullanım, değişiklik, çeviri veya yeniden yayın için Alevi Ansiklopedisi ve/veya yazar(lar)ın yazılı izni gereklidir.

Türkiye'nin doğusunda, ağırlıklı olarak Kürt Alevilerinin yaşadığı Dersim, 1938 askerî harekâtı ve 1990'ların zorunlu göçleri başta olmak üzere derin şiddet ve marjinalleşme süreçlerinden geçmiştir. Bu travmatik deneyimler, Kırmancki dilinin kurumsal bir statüye sahip olmaması ve Alevi inancının (raa haq) farklılığıyla birleşerek, mizahın belleğe ve anlatıcılığa derinlemesine yerleştiği özgün bir kültürel ortam yaratmıştır. Buradaki mizah asla nötr ya da evrensel değildir; yerel, dilsel ve ilişkisel olup ortak tarihler ve kolektif deneyimlerle sıkı sıkıya bağlıdır.

Hatırlanan Mizah Anlatıları

Geçmiş kuşakların mizahı günümüzde doğrudan tanıklıklarla değil, aile bireyleri ve yaşlıların yeniden anlattığı hikâyeler aracılığıyla bilinmektedir. Bu anlatılar bellek ve dilin içinde konumlanır; anlamları yalnızca yerel deneyimlerin arka planında kavranabilir. Mizah, yalnızca ince bir direniş ve hayatta kalma aracı değil, aynı zamanda gündelik toplumsal yaşamın -sosyalleşmenin, arkadaşlık kurmanın ve grup dayanışmasını güçlendirmenin- vazgeçilmez bir parçasıdır.

Hüseyin Yılmaz (1907-1966), halk arasında Use Qoji olarak bilinir, sivri diliyle otorite figürlerine verdiği hazırcevaplarla hatırlanır. Onun hikâyeleri, hem iktidara eleştiriyi hem de köy yaşamında kahkahanın kurucu rolünü açığa çıkarır. 1990'lardaki köy boşaltmaları sırasında, işkence altında bile köylülerin kaba ama meydan okuyan mizahı kullandıkları anlatılır; kahkahanın dayanma, direnme ve insanlığını koruma yolu olduğunun altı çizilir.

Use Qoji'nin oğlu Mehmet Karakuş (1956-2017), bilinen adıyla Reşo Mehmet, bu geleneği sürdürmüştür. Onun hikâyeleri -örneğin minibüs şoförlerinin askerî kontrol noktalarını atlatmak için şarkıları değiştirmesi- hicvi politik yorumla ve toplu direnişle birleştirir.

Bu hatırlanan anlatılar kolektif bir arşiv işlevi görür. Hem acıyı hem direnci taşır, ama aynı zamanda dostluğu, dayanışmayı ve kültürel yaşamın sürekliliğini de besler.

Güncel Mizah

Keskin dilli anlatıcıların -yerel Kırmancki'de "kuretacı" denilen- geleneğini sürdüren genç kuşak, bugün stand-up ve dijital medya aracılığıyla mizahla uğraşmaktadır. Onların performansları geçmişle kopuş değil, dönüşüm niteliğindedir; eski kültürel belleğin unsurlarını bugünün gündelik pratikleri, kent yaşamı ve yeni ifade biçimlerinin şekillendirdiği gerilimlerle birlikte taşır.

1990 doğumlu Akın Aslan, miras alınan travma ve yabancılaşma temalarını melankolik stand-up gösterileriyle işler. Onun "Dersim Olimpiyatları" parodisi, tarihsel acıları absürt bir şölene çevirirken, hâlâ süren gözetim ve korku ortamını da açığa çıkarır.

Dijital içerik üreticisi Berkin Sarıataş, göç hikâyelerini ters yüz eden sürreal anlatımlarla "ardıl bellek" ve miras alınmış tarihin karmaşasını ifade eder. Onun skeçleri, parçalanmış belleği ve absürt çelişkileri görünür kılar.

Pınar Fidan'ın Sivas Katliamı üzerine yaptığı esprinin yol açtığı tartışma ise, mizahın Alevi toplulukları içinde bile içsel çatışmalara sebep olabileceğini göstermiş, bellek, kimlik ve temsilin sınırlarını sorgulamıştır.

Bu örnekler, Dersim'de mizahın durağan olmadığını; yeni medya, tarzlar ve izleyicilerle birlikte evrilirken, yine de belleğin ve kaybın aynı duygusal zeminine bağlı kaldığını ortaya koymaktadır.

Kuramsal Perspektif

Klasik mizah teorileri -üstünlük (Hobbes), gerilim boşalması (Freud) ve uyumsuzluk (Kant, Schopenhauer)- neredeyse her şakada izlenebilir. Beklenmedik bir espri noktasında uyumsuzluk, otorite figürleriyle alayda üstünlük ya da geçici bir rahatlamada boşalma bulunabilir. Freud'un katkısı ise daha derindir: Şakanın biçimi, dilsel oyunlar ve mizahın başarılı olabilmesi için paylaşılan ortak arka plan üzerinde durması, Dersim malzemesiyle güçlü bir şekilde

örtüşmektedir. Onun "kahramanca mizah" dediği, acı karşısında gülmek, Dersim'deki direniş anlatılarıyla da kesişir.

Bununla birlikte, bu teoriler faydalı çerçeveler sunsa da tek başlarına yetersizdir. Dersim'deki mizahın taşıdığı uyumsuzluk, üstünlük ya da rahatlama ancak kültürel ve dilsel zemin -özellikle Kırmancki-, şiddet geçmişi ve marjinalleşmenin kolektif belleği paylaşıldığında tam anlamıyla kavranabilir. Dersim'de bir şakanın estetik gücü, bellek, dil ve toplumsal konum bağlamından koparılarak anlaşılamaz.

Sonuç

Dersim'de hatırlanan ve güncel mizah anlatıları, şiddetle işaretlenmiş toplulukların acıyı yaratıcı bir ifadeye dönüştürme biçimini açığa çıkarır. Buradaki kahkaha basit bir eğlence değildir; acıyla birlikte var olur, Kırmancki dilini korur ve sessizliğe meydan okur. Mizah, tarihi anlatmanın alternatif bir yolunu sunar -unutmaya direnirken, anlam üretimi, dayanışma ve hayatta kalma için yeni alanlar açar.

Kaynakça & İleri Okumalar

Atik, Özlem. 2024. *Humor and Society: Trauma, Power, and Everyday Life in Dersim Humor*. Doktora tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bergson, Henri. 1900. *Laughter: An Essay on the Meaning of the Comic*. London: Macmillan.

Billig, Michael. 2005. *Laughter and Ridicule: Towards a Social Critique of Humour*. London: Sage.

Freud, Sigmund. 1905. *Jokes and Their Relation to the Unconscious*. Translated by James Strachey. London: Hogarth Press.

Yayıncı Notu: Bu yayında yer alan görüş, yorum ve veriler yalnızca ilgili yazar(lar)a aittir; Alevi Ansiklopedisi'nin, editörlerinin veya destekleyici kurumların görüşlerini zorunlu olarak yansıtmaz. Alevi Ansiklopedisi ve editörleri, içeriğin kullanımından doğabilecek sonuçlardan sorumlu değildir